

ચિ ન ગા રી

રાષ્ટ્રગીતોનો સંગ્રહ 131 7

લેખક : 6 NOV 1946

દરિસાલ પંડ્યા, એમ. એ

મુખ્ય વિદ્વાન :

ઓગસ્ટ પ્રકાશન મંદિર

જય હિન્દ યુ ક ડે પો

૬૬, વિજયભાઈ પટેલ રોડ, મુમ્બઈ ૮

નારણી સરનામું :

“ચલો દિલ્લી”

કિંમત ૪ આના

૨૫૮-૧૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ ૨૫૯૨૦
ગુજરાતી કોપીરાઈટ સંગ્રહ અર્પણ

સ્વ. મહાદેવ દેસાઈની પુણ્યસ્મૃતિમાં-

વરસે વરસે પાકે નવા પાકે અનાજના;

કિન્તુ આ ભોમમાં બીજે પાકશે મહાદેવ ના!

હરિલાલ પંડ્યા

મા સ્તા વિ ક

આ નાનકડી પુસ્તિકાને વળી પ્રસ્તાવનાની જગરમાં 'આમંત્રી' એકએક ગીતનો ભાવ દિંદવારીના હૃદયનો પડયો છે. આ સંગ્રહમાં લીધેલાં લગભગ બધાંજ ગીતો ત્રણ ત્રણ રૂંદ અગાનુપી વાર્તામયથી પ્રસિદ્ધ થયેલાં વર્તીની જેલમાં રચાયેલાં છે, ૪૨ ની લગભગ ૧૯૨૬-૨૭ના જેમાં મૂડીભર ગાંધીવાદીઓની અગવળ નહોતી પરંતુ રાષ્ટ્રગાથી લોક-ક્રાન્તિ હતી. ભારતવર્ષ આઝાદીનો આટલો મોટો જીતના પૂર્વ કરી નેતરો નથી. એણે કવિઓને અપૂર્વ પ્રાણિગીતો પ્રેર્યા છે અને શહાદતની અમર ગાથા માટે સામગ્રી પૂરી પાડી છે.

૨૬ જાન્યુઆરી આપણા રાષ્ટ્રીય જીવનમાં 'સ્વાતંત્ર્ય દિન' તરીકે ઉજવાય છે તો ૬ ઑગસ્ટ સ્વતંત્રતા માટે લીધેલાં સક્રિય પગલાંના સીમા ચિહ્ન તરીકે એથીયે વિશેષ સ્મરણીય છે. રાષ્ટ્રની શહાદતની આ મનો-દશાને સંબંધે આપણું મુરકેલ છે. છતાં મારાં ગીતોને એમાં કંઈક સફળતા મળી હોય તો તે માટે લોકજાગૃતિ જ જવાબદાર છે એમ હું માનું છું.

હરિલાલ પંડ્યા

પ્રકાશક : હમારા હિંદુસ્થાન પબ્લીકેશન સામ મીં નેકશાતખાન

રાજબહાદુર વાડી, હમામ સ્ટ્રીટ કોટ મુંબઈ નં. ૧

મુદ્રક : વી. પુ. ભાગવત, મૌજ પ્રિન્ટિંગ બ્યૂરો, ચિરગાંવ મુંબઈ ૪

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૪૯૧૦

કિંમત ૦-૦૦૦

ગ્રંથનામ યિનગા ૨૧

વર્ગિક ૬-૧૩

આવ્યો એક મહાસંગ્રામ ! *

ગામે ગામે, નગરે નગરે આઝાદી પયગામ,
નાનાં, મોટાં સર્વે કરજો કાયદો દુરખાત,
આવ્યો એક મહાસંગ્રામ !

સારાં જીવન જીવ્યા પાપે લાખને મોટી ખેડી,
આજે દૂર ફગાવી લાખશુ આઝાદીની કેડી,
આવ્યો એક મહાસંગ્રામ !

દેહ પરે છો ગાળાં છૂટે, શોણિતની છો મારા ફૂટે,
નરા નસ ફેરાં ચેતન ખૂટે, આઝાદી અંગતમ,
આવ્યો એક મહાસંગ્રામ !

આજે ગાદ સુવાળી છોડો, મહેલોની મમતાને તોડો,
મનુષ્યો તોતરવા દોડો, દેવે રાખી હામ,
આવ્યો એક મહાસંગ્રામ !

ના દોરાઓ મુખની આશે, ના દોગઓ રસની 'યાસે,
જાણો, જનની જાગજાગ ગાશે; ઉજાણું મુજ નામ,
આવ્યો એક મહાસંગ્રામ !

ગુલામી

ગુલામને હોય શું ગીત ગાવું ?
ને ગાય તોયે નિજ વેદનાથી
રહે સદા સૃષ્ટિ બધી જગાડી !
પાખી સમો પીંજરમાં પડેલો

રહસ્ય શું જીવનનું પિછાને ?
 શું ગાય ને ખાય શું ? સખ્ય એ શા ?
 શું જોમ પાંખો ફેડાવવાનું ?
 સદાય જોલી પરદીધ જોલવી,
 ધરા વિષે વેશજ અન્યનો ધરે,
 વહાવવું જીવન વેઠ ત્રાસમાં;
 પડે કદી ચાલુક પીઠ માથે,
 કાં તો પડે દુઃખદ વેણ કાને;
 પળે પળે ને ધમકા મુખીની
 સ્વતંત્રતાનો રસ ખુંચવી લે !
 ત્યાં સ્વાસ્થ્ય શું ? જીવન ભવ્યતા શું ?
 ત્યાં શા સુખે નિંદર, ઉત્સવો શું ?
 ત્યાં શી મહત્તા મનુદેહ કેરી ?
 ત્યાં સૃષ્ટિની સુદરતાય કેવી ?
 જ્યાં શુંખલા બંધનની સતાવે
 ત્યાં જિંદગીયે ખડકો સમાણી
 મોખ્ખાં ઝીલીને યુગ સાગરેથી,
 કારુણ્યના લોહ સદા ઉછાળે !

વસું કારાવાસે....

વસું કારાવાસે, પળ પળ થકી મુક્તિદિનની
 પ્રતીક્ષા આરંભું તવ દિલ તરંગો પ્રકટતાઃ
 થશે મારાં રનેહી મુજ નિકટ એકત્ર,—કથની
 સુણી કાળાં કળ્લો તણી હૃદયમાં શોક કરતાં-

અને ક્લેશીઃ બેટા, અદ જઈ પડી અંધન મહી
 કહે તેં શું આપ્યું ? દૃશતર વપુ, શુભ વદને
 તજ તેજઃ રેખા-શિદ ચલિત થા ક્ષોભવમજે ?
 મને છોતે લાગે જીવન કટુ આ, નેન તલપે
 ડડાં દશ્યો માટે, ગિરિશિખરનાં, ધાર વનનાં;
 વસન્તે કે ગ્રીષ્મે, શરદ-શિશિરે વર્ષાભરમાં,
 ન વર્ષા-હેમન્તે મન મુદિત થાતું સકવને
 વ્યથા છોતે વેદન, કયમ નિજ અહું મુક્ત પદવી,
 જ્યારે કળ્યાં ભેદે ભીષાણ રદન-વસ્ત જનની !

હાલ્યને જેલમાં જાયેં

હાલ્યને જેલમાં જાયેં, અરજણિયા !

ગાંધી-ખાણની હાકલ પડી છે,

ઝીંઝાના ભંગા થાયેં;

નાના ને મોટાં, છંયાં ને છાકરાં,

દેશનાં ગીતડાં ગાયેં-અરજણિયા.

જેલમાં નત્ય નત્ય જરની કાંજ,

પીઠને પટ્ટા થાયેં;

થાળી થાળી જેવડા જરના રોટલા

ચાર ચાર એકલા ખાયેં-અરજણિયા.

ધાન પકાવીએ કાયા નિચોવી

તોય પેટપૂરું ન ખાયેં;

એવા કાળા કાચવાની હોળી કરીને
મુગતિનાં માણાં ગાયે.—અરજણિયા.

શેઠ ને સરકાર ગાદીએ બેસી
કરતા 'ખાઉ', 'ખાઉ', 'ખાઉ',

ઉપરા ઉપરી એમાં ડરાવે
દુકાળનોયે હાઉ—અરજણિયા.

છોકરાં માંદાં, ભૂખ્યાં મરે ને
સાંખને મીઠા મેવા;

એવા જલમને આપણે એત્રા !
ક્યાં સુખી સાંખી લેવા ?—અરજણિયા.

મહેસૂલ માગે ત્યારે સુણાવી
દેશું ચોકખી ના;

જમીં પડી છે અટળક એને
ખેડીને મર્યા ખા—અરજણિયા.

મારેય ખમશું ને જપતી ખમશું,
ખમશું ધાક ને ધમકી;

ઈ પરદેશીને તો પૂરા પડશું,
ઈ ખદુ ગ્યા છે છકી—અરજણિયા.

દેશનો દીવો^{જી.} ગાંધી લહે જ્યાં
આપણી શું વિસાત ?

મરશું તોય ભુંડા મુગતિ મળશે,
જે જે ભારત માત !—અરજણિયા.

આલખેલનો નાદ *

જ્યારે કેદીને નિઃશ્વાસો,
સ્વપ્નાના જુદા આભાસો
ખાળે—ત્યારે આવે ખાસો
આલખેલનો નાદ !

(૨)

સામે મીઠમજૂરો કાટિ,
કાય નિચાવે રણવા રોટી,
વેશ્યા ગાઈ રહે ઝિંઝોટી,
આલખેલનો નાદ ?

(૩)

હાય ! અમારા ભારતવર્ષે,
અમૃતના મેટુલિયા વરસે,
સુકી તોય ધરા મુણે શે
આલખેલનો નાદ ?

(૪)

જંજિરો પગમાં જકડેલી,
ભીપણુ નુત્ય રહે જ્યાં ખેલી,
માનવની આશા હડસેલી,
આલખેલનો નાદ ?

* વર્લ્ડી જોલમાં રચાયેલું

(૫)

જીલ્મો, શોપણ, અત્યાચારો,
કરવેશ ને ભૂખમરાઓ,
કોઈના સુખમાં સુનારો,
આલખેલનો નાદ ?

(૬)

અહાંભાવના પોપણ કાગરો,
રાષ્ટ્રો માંહિમાહે ખાગરો,
લોહીનો સાગર ન્યાં યાગરો,
આલખેલનો નાદ ?

(૭)

સમતાને આંધવતા ડેરી
શાન્તિને અંધારે ઘેરી,
દિશદિશ વાયે વાયુ ઝેરી,
આલખેલનો નાદ !

(૮)

આલખેલ કયા ? સંત્રી, મનગી
જોને આખું દશ્ય, અભાગી !
કબરોની શાન્તિ રહી માગી,
આલખેલનો નાદ !

(૯)

ન્યારે અંધારાં સંહારી,
પ્રકાશ પ્રસરે પાવનકારી,
ત્યારે રૂહેજો નિત્ય પુકારી,
આલખેલનો નાદ !

બનશું દેશી...!

મારે દેશી થાવું જી,
દેશીમાં યુ'થાવું જી,
દેશી વાતો શીખવા હોજી !
દેશીથી રૂંઝે દીનું,
દેશીથી હરખાડિ ;
દેશી દેરું ઝીનકું,
ખાળીને નિત ગાઉં !

મારે દેશી થાવું જી,
દેશીમાં યુ'થાવું જી,
ગેરી હકની પામવા હોજી !
વાડીયો હું માનતો
છાનો ક્રમગત ખાળા;
મોટરો ડો દિ' થતાં,
પેંરાતુ કૂચ-માળા !

મારે દેશી થાવું જી,
દેશીમાં યુ'થાવું જી,
આઝાદીથી જીવવા હોજી !

ખાને ખાપુની વાત !

હાંધ નવ આવી આખીયે રાત,
ખાને ખાપુની સાંભળી વાત !
ખાપુને ખા કહે : ઘરમાં રેશનના
ખૂટી ગયા છે ઘઉં ;

બળબે મહિનાનું ભાડું બધું ન ત્યાં
 દાણા તે ક્યાંથી લઉં ?—જિંધું
 નથી સિનેમા—નાટકના હેવા,
 નથી ફેશનના ફંદે;
 નથી પજવતાં દેખાદેખીમાં
 કળિયા કરી ફરજંદ—જિંધું
 પેટનો ખાડો પૂરવા અનાજને
 લાજને ઢાંકવા લગડાં;
 પેટા-ભાડુત થઈ પડ્યાં છતાંય આ
 દેહ તો બાણે મડાં—જિંધું
 ખાને ખાપુના દીલની વરાળથી
 મારુંય દાઢ આ દાઝે;
 શાને ગુલોમ આ ભારતમાં જન્મી
 મરવું ન સુકિત કાળે ?—જિંધું

બા મને 'બાથ'માં બાવા દે !

મને 'મેન્બર' થાવા દે,
 બા, મને 'બાથ'માં બાવા દે !
 રોજ સવારે 'કોરડ્યુમ' લઈને જાતું મારે 'બાથ',
 બંગલાવાળા, મોટરવાળા શેઠિયા આવે સાથ,
 એની લાગવગના લહાવા રે,
 બા, મને 'બાથ'માં બાવા દે !

કરવું કોઈ ગમે ના મને અમમજૂરીનું કામ,
ગાદી-તકિયે બેઠા બેઠા રણવા મારે દામ,

પછી મોજ શોખ મનાવા રે,

બા, મને 'બાથ'માં જવા દે !

નાગરિકાના શોખને કાળે ધનની રેલમછેલ,
આમજતોને જરિયાતો પોષવાનું મુસ્કેલ;

અમીરીનો ઓપ ચડાવા રે,

બા, મને 'બાથ'માં જવા દે !

નાગાં, ભૂખ્યાં ભારતજનના ઉરની ઉન્ડી લાય,
લાગશે તો આ સાણળી કેરું ચિહ્ન ન રહેશે કયાંય,

ત્યાં સુધી મોજથી નહાવા દે,

, બા, મને 'બાથ'માં જવા દે !

ભારત તારી દીન દશા—

ભારત ! તારી દીન દશા આ આંખે જોઈ ન જાય,
ભૂખ્યાં, નાગાં, માંદાં તારાં બાળક નાખે હાય,
જનમારો આખોયે જેતો અધાગમાં બાથ—ભારત.

કપાસના વાવેતર રૂઝાં, ધરતી આપે ધાન,
આઠે પહોર મજૂરી તોયે ચૂસે હાડને ચામ—ભારત.

તારી ઉજ્જવળ સંસ્કૃતિને કોણે પ્રીધી સ્યામ ?

કોણે તારી મુક્ત ગતિને નાખી ફર લગામ ?—ભારત.

આળે તારા લોચનમાં શે રેલે આંસુ-ધાર ?

તારો કેમ સુકાયો મોઢો કંઈ તણો ટહુકાર ? —ભારત.

હિન્દુ-મુસ્લીમ-પારસી છે તારાં પ્યારાં સંતાન,
 તારે ખાતર દેશે મોંઘાં દેહ તણાં પલિદાન—ભારત૦
 જીઠ, ફરી ઓ માતા, તારી જગમાં છે ના જોડ,
 તારી ગોઠ મહીં પૂરવાના છે અમ મોંઘા કોડ—ભારત૦
 તારા પુત્ર પનોતા તારી સુણુશે ના ફરિયાદ ?
 વાવાઝોડાં આડે બહી રાખીશું આજાદ—ભારત૦
 ભાણી, ભૂત કરંતી તોયે પ્યારી ભારતમાત !
 તારા પર કોની સત્તા તું ચંડી જ્યાં સાક્ષાત ?—ભારત૦
 તેં દીધાં છે જન્મ, તને હો કાયા આ ફરખાત,
 અવનમાં કોઈ ખીલું ના એથી રૂડું માન !—ભારત૦

ઓ ભારત માત !

ઓ ભારતમાત !

ક્યાં સુધી તારે ભાગ્યે છે ભોગવવાની કાળી રાત ?

ભોગવવાની કાળી રાત,

જનમે જેમાં ઝંઝવાત,

મેઘલી જામે, વીજ કડકા, ભૂત-પેશાચા કરતાં હાસ,
 માનવ, પખી, પશુઓ કેરા થડકે બાકે આસોચવાસ,
 શિથિલ થતાં જ્યાં સિંહોનાયે વજ્જરશાં ઘાટીલાં ગાત—

ઓ ભારતમાત !—ક્યાં સુધી.

(૨)

આશ હતી સુતાંતા ત્યારે, ઉગશે ઉગમણું પરભાત,
 મીઠાં સપનાં ઘેરી નિંદર તનમાં રેલવશે તાકાત,

ઓ રે ! ત્યાં તો જાગ્યો કેવો આ તે બીષણ ઉલ્કાપાત ?
ઓ ભારતમાત !—ક્યાં સુધી.

(૩)

માતા ! જિંઘ ઉડી છે આજે, યાગિસ કાટિ તારાં બાળ,
તારી આઝાદીને ખાતર કાપીશું સોનેરી જાળ,
મુક્ત થઈને મુક્ત કરીશું આલમનીયે માનવ જાત—
ઓ ભારતમાત ! ક્યાં સુધી.

દેશ અમારો હો આઝાદ !

દિશે દિશ પડછંદા પાડે સિંહગર્જના શો જયનાદ,
વર્ષાથી ગુલામ રહેલો દેશ અમારો હો આઝાદ !

અનવસ્ત્રના ઉત્પાદક આ

દેશ પરે ધુરંકે દુષ્કાળ,

ખેડૂતોને મીલમજૂરોને

લાગી દાવાનળ—જળ;

આજ હવેના કોઈ દેશે ભારતજન સનાતે દાદ—

વર્ષાથી૦

(૨)

કાયર રહીને ભૂખમરાથી મરશું ના હરગિઝ અમે,
ક્રાન્તિને ઓવારે થાતી કાયા છે કુરબાન હવે;
અમે નહીં, કાં નહીં ગુલામી; એજ અમારી એક મુરદ—
વર્ષાથી૦

આલમભરની પીંજર પૂરી માનવતા પકકાર કરે,
 મીઠી મીઠી વાતોથી અમ હૈયું ના દાઝેલ દરે;
 તમે ખસો, ઓ શાસક ! કરશું દેશ અમે અધિકા આપ્પાદ—
 વર્ષોથી०

અમારે ભાગ્યે તો...

હના આદર્શો કેં ગગન ચુમતા, સ્વપ્ન નવલાં;
 મહત્વાકાંક્ષાએ પથિક ખનવા ધોર રણમાં;
 નવી શોધો, ક્ષેત્રો અભિનવ મહીં આત્મખલથી
 ચલ્યું આછી ઘેરી પ્રકટ કરવા આત્મ-પગલી !
 તદા રાષ્ટ્રે આવ્યા પ્રખલતમ ઉછાળ ધસતા,
 મુકી દેવા માથું શિશુ, યુવકને વૃદ્ધ તલસે;
 મહીંથી ભારેલા અગન, લભુકે જેમ તણુખા,
 અપાવા આઝાદી જનમલૂમિને, સહુ ત્યમ ધસે;
 અને આશા ધેલા સતત રણમાં આગળ ધસ્યા,
 ખુટયું ભાતું, સાથી શિથિલ ખનિયાને ધર વળ્યા;
 થયું વાવાઝોડું, રજધુમરીઓ આલ અડતી,
 સૂએ ના કેં; છાતી પણ રહી હવે તો ધડકતી !
 દિસે ના આરો, તો પણ સફરમાં દૂર ધસવું,
 અમારે ભાગ્યે તો શહિદ ખનવાતું ખસ રહ્યું !

જીવનનું સવાર

જીવનનું ઉગ્યું સવાર,
ચાલો લઘુએ પહાર,
એ... ચાલો લઘુએ પહાર !

અમે આળસ મરડીને ઊભાં થયાં,
અમે ખાગમાં ફરીને પાથમાં તપ્યાં,
પૂજા-પાઠોમાં કીધી તકરાર—ચાલો.

(૨)

અમે ભંગીની ચાલોને જોવા ગયાં,
એનાં ખાળોને હેતનાં વેણો કહ્યાં,
એને માખાપ મારે મુકાનો માર—ચાલો.

(૩)

અમે કાપડને માટીને કાગળ મહીં
ગીખ્યાં કારીગરી, કરી ભેજાનું દહીં,
અમે ગ્રામ-ઉદ્ધોગનો કરશું ઉદ્ધાર—ચાલો.

(૪)

અમે ખાગમાં તાજી લાજી લણ્ણી,
અમે સૂતર કાંતીને લીધું વણ્ણી,
અમે જાતમહેનતનો કરશું પ્રચાર—ચાલો.

(૫)

અમે ખોચેલી સંપત લઘુશું ફરી,
અમે દેશમાં તાજગી દહશું ભરી,
અમે ખનશું આઝાદીના શૂરા રખવાળ—ચાલો.

આઝાદીનું ગાન

છાડી ગિરિકંજોનાં ફળને
 ઝરણાંઓનાં પાણી;
 આ પાંજરના સળિયા પાછળ,
 કાયા મુજ પુરાણી !
 પાંખોમાં ચેતન દીસે ના,
 પગમાંયે ના જોર;
 આંખો જાડી જાડી દેખે
 સઘળે કાળું ઘેર !
 બીજાં પાંખી મુક્ત કરે ને
 મારે બંધન કેમ ?
 સ્વતંત્ર જન્મીને મારે કાં
 જીવવું ગુલામ જેમ ?
 તોડી આ સોનાના સળિયા
 ઉડવું મારે રાત;
 કુદરતને ખોળે જઈ ગાવું,
 આઝાદીનું ગાન !

ચિ
ન
ગ
રી

આ ગી
 પરિમલ :
 વિદ્યલાર્ધ
 રોડ પર
 મળી શકશે.

